

Nõukogudeaegse maamajanduse arenguetappidest Eestis

Prof.emer. Tiit Rosenberg
(Tartu Ülikool)

Ettekanne Märjamaa

XVI kodulookonverentsil 22.02.2020

Nõukoguliku maaelu ja – majanduse arenguetapid

- 1940-1949 Eesti küla sovetiseerimine
- 1949-1953 Sundkollektiviseerimise aastad
- 1953-1965 Toibumine „tondi öömajast“
- 1965-1988 Suurmajandite ja suurtootmise aeg
- 1980ndate lõpp-1990ndate algus:
üleminek sotsialistlikult põllumajanduslt
turumajanduslikule

Talurahva ja talundite jaotumine 1939. a

Sots. kiht	%
Suurtalunikud	15
Keskmikud	43
Väiketalunikud	32
Palgatöölised	10

Talundi suurusrühm (ha)	Talundite arv
1-10	45 900
10-30	65 700
30-50	21 700
Üle 50	6 670
kokku 3 180 000 ha	140 000

1940-1949

Eesti küla sovetiseerimine

Nõukoguliku agraarpoliitika 1940ndail:

- Lõppsihiks oli põllumajanduse kollektiviseerimine, ehkki seda algul varjati
- Esialgu suunati jõupingutused eramajapidamise senise süsteemi lõhkumisele, et muuta talunike elamis- ja talupidamise tingimused sellise viletsuse ja häda koldeks, et neis tärkaks „vabatahtlik“ soov ise kolhoositeele asuda.

Abinõud 1941-42:

- Alustati talurahva varanduslikku allasurumist põllumajandussaaduste kohustusliku riikliku kokkuostu naeruväärsest odavate hindade abil
- Maareform: maa natsionaliseerimine ja ümberjagamine
- Talurahva jagamine kaheks vastandlikuks osaks – „klassivõitluse“ õhutamine
- Riiklike majapidamiste ehk sovhooside ning MTJ-de ja HMLP-de asutamine

Nõukogude maareform 1940-1941

- Kogu maa sundvõõrandamine ilma hüvitusega
- Maa eraomanduse kaotamine (natsionaliseerimine)
- Maa ümberjagamine – 41 400 omanikult võeti ära u. 750 000 ha maad > uusmaasaajatele jagamiseks

Nõukogude maareformi jätk 1944-1947

- Hõlmas 42 000 maaomanikku ja-valdajat, kellelt võõrandati üle 927 000 ha maad
- Sellest jagati välja 45%, ülejäänud riigireservi või riigimajandele
- 1947.a. lõpus 136 000 talumajapidamist:
  - 1/3 uusmaa- ja juurdelõigete saajad
  - 1/3 maareformiga vähendatud talud
  - 1/3 reformist puutumata jäänud majapidamised

Maareform ning sellega kaasnenud ettevõtmised olid ettevalmistuseks eesti küla sovetiseerimise järgmisele sammule – sunniviisilisele kollektiviseerimisele.

See tähendas:

- 1) kommunistlikule agraarprogrammile vastavate **kollektiivsete suurmajapidamiste loomist**
- 2) majanduslikult ebarentaabliks peetavate ja sotsialistlikku ühiskonda mittesobiva iseseisva ja võimu poolt raskesti kontrollitava ning manipuleeritava väiketootja väljajuurimist.

Sundkollektiviseerimise ettevalmistamine

Jätkati talurahva laostamist üle jõu käiva maksukoormaga – 1947. a teisel poolel alustati järjest kasvava majandusliku survega nn vanataludele

- Hirmutati repressioonidega, alustati „kulakute“ väljaselgitamisega
- Ergutati kolhooside loomist – 21. mai 1947 suund kolhoseerimisele
- Septembris 1947 esimesed kolhoosid Saaremaal ja Põlvamaal
- Selleks ajaks oli olemas ka 96 sovhoosi

Sundkollektiviseerimise aastad 1949-1953

Sundkollektiviseerimise käik

- Oktoober 1948 – 195 kolhoosi e. 2,2% taludest
- 20. märts 1949 – 641 kolhoosi e. 8,2% taludest
- 1949 märtsiküüditamine – 20 702 inimest Siberisse, neist 70% naised, lapsed ja vanurid
- 25. mai 1949 – üle 2900 kolhoosi e. 71% taludest
- 1950-1951 väikeste kolhooside ühendamine
- Juuliks 1952 kollektiviseeritud üle 97% taludest

Kolhoos

ehk kollektiivmajapidamine

- Kolhooside põhiülesandeks oli põllumajandussaaduste tootmine ja turustamine ning oma liikmete elutarbeline ja kultuuriline teenindamine.
- Kolhoos oli juriidiline isik, mis tegutses põhikirja alusel. Riik andis kolhoosile vormiliselt tasuta põliseks kasutamiseks maa, kuna tootmishooned, masinad, loomad, seeme ja inventar oli kolhoosnike ühisomand.
- Kolhoosiperel oli õigus isiklikule abimajapidamisele, mis üldjuhul tähendas elamut ja kõrvalhooneid, 0,5-0,6 ha õueaiamaad, ühte lehma, lisaks veel piiratud arvul noorloomi, sigu, lambaid või kitsi ja kodulinde.

Sovhoos ehk riiklik põllumajandusettevõte

- Maa ja vara (hooned, masinad, transpordivahendid, istandused, niisutussüsteemid jms) kuulusid [riigile](#), [töötajaid loeti töölisteks](#), kellele maksti kindlat riigipalka ja sotsiaalselt eristati neid kolhoosnikest, keda veel pikka aega loeti talupoegadeks (nn kolhoositalurahvas)
- Maaelanikena harisid aga nemadki sovhoositöö kõrval veel hulk aega oma aiamaalappi, mis oli oluline allikas isikliku toidu hankimiseks. Sovhoosnike aiamaa oli kolhoosnike omast küll palju väiksem (vastavalt 0,15 ja 0,5 ha)
- Sovhoosi majapidamist korraldas direktor, majandustegevuse raamid, sh töötasu määras riik

Sovhoosid

- 1950. a. oli neid 127, nad olid võrdlemisi väikesed, võrreldes mitmekordselt ühendatud kolhoosidega.
- Viiekümnendate keskpaigast algas ka sovhooside suurenemine, kui nendega hakati liitma laostunud kolhoose või muutma kolhoose sovhoosideks.
- Selle tulemusena muutusid sovhoosid kolhoosidest pindala poolest ligi kaks korda suuremaks.
- Taoline ühinemisprotsess peatati 1967. aastast, mil sovhooside lõplik arv oli enam-vähem välja kujunenud
- Alles 1970ndatel, pärast kolhooside järjekordset ühinemist, majandite pindala praktiliselt võrdsustus.

Elu kolhoosis

- **Plaanimajandus** - keskvõimu väljatöötatud plaanid saadeti käsuliini pidi alla täitmiseks, kuni lõpuks anti igale kolhoosile plaan ette – milliseid kultuure ja kui palju külvata, milliseid loomi ja kui palju kasvatada.
- 1962. aastani kehtis põllumajanduse juhtimisel **volinike süsteem**. Põllumehi ei usaldatud, sest võimude silmis olid need paremal juhul rumalad ja tagurlikud, halvemal koguni riigivõimu vaenlased ja sabotöörid, keda partei ja valitsus pidid keskusest energiliselt juhtima ja kontrollima.

Murrangulised 1950-52

- Juhumise madal tase ja kvalifitseeritud spetsialistide puudus - suuresti tingitud madalast töötasust kolhoosides.
- Töödistsipliin ja tööviljakus olid enamikus kolhoosides madalad, mis ei võimaldanud ka tublilt töötanud kolhoosiliikmetele maksta väljateenitud töötasu.
- Rahalist töötasu tuli normipäeva kohta 1952.a. ainult kopikaid ja oli kolhoose, kus kolhoos jäi kolhoosnikele võlgu.
- Töötasu maksmine toimus aasta lõpus pärast aastaaruande kinnitamist, kus selgus, kui palju üldse jäi raha ja naturaalseid vahendeid (teravili, kartul, hein ja põhk) järele jaotamiseks töötasuna.
- Madala ja ebakindla töötasu tõttu lahkus palju tööjõulisi ja kvalifitseeritud noori tööle mujale riiklikesse ettevõtetesse.

Raskusi süvendasid:

- Ebasoodsad ilmastikuolud 1952-55
- MTJ-d kui kolhooside paljakskoorijad
- Laostavad riiklikud müügikohustused ja naeruväärselt väikesed riiklikud hinnad
- Raskused lojaalsete ja ühtlasi asjatundlike kolhoosiesimeeste ja direktorite leidmisel – lööke tuli neil taluda nii ülevalt kui alt
- Uus plejaad põllumajandusspetsialiste hakkas tulema alles 1960ndaist – nn esimeeste-direktorite teine põlvkond

Päästev abimajapidamine

- Esimestel kolhoosi- ja sovhoosiaastatel oli töötasu sedavõrd madal, et **vaid isiklikud abimajapidamised võimaldasid maarahval hinge sees hoida.**
- Abimajapidamiste püsimisele aitas kaasa, et endistel taluperedel olid veel korras hooned, tööriistad, loomad jne. Sel ajal olid põllumajandussaaduste hinnad kolhoositurul riiklikest kokkuostuhindadest mitu korda kõrgemad ja **isiklike abimajapidamiste ülejääkide müügist saadud sissetulek ületas töötasu.**
- 1950ndatel abimajandites toodetud põllumajandussaadused moodustasid hinnanguliselt u. 40% ühismajandite kogutoodangust.

Nõukogude põllumajanduspoliitika

- Nõukogude juhtkond viis sõjajärgset ENSV industrialiseerimist läbi teiste majandusharude, eeskätt põllumajanduse ning elanikkonna madala ostujõu arvel.
- Eesmärgiks oli muuta Eesti nii majanduslikus kui ka poliitilises mõttes Leningradi tagamaaks.
- 1944-1953 maal rakendatud sammud viisid senise efektiivse põllumajanduse väljasuretamiseni.

Tulemused

- 1953 oli N.Eesti põllumajandus viletsamas olukorras kui 1944. a - ainuüksi teraviljatoodang langes 451 000 tonnilt 228 000 tonnile
- Otseste sõjakahjustuste ja põllumajanduse „sots. ümberkorralduse“ tagajärjena moodustas 1955. aastal kogu külvipind 1940. aasta tasemest 85%, veiste arv 82%, (sh lehmade arv ligi 66%) ning sigade arv 87%. Lihatoodang vähenes neil aastail ligi 15% ja piimatoodang 29% võrra.

1953-1965

Toibumine „tondi öömajast“

Muutused põllumajanduspoliitikas

- 1950ndate alguseks oli NSVL-i põllumajandus täielikult laostunud, mis sundis riigi uut juhtkonda korrigeerima senist põllumajanduspoliitikat.
- Stalini järgne juhtkond pööras põllumajandusele rohkem tähelepanu, suurendas selle majandusvaldkonna finantseerimist ning tühistas rea varasemaid kolhoosidele ülejõu käivaid kohustusi

Uued meetmed

- Vähendati kolhooside põllumajandussaaduste riigile müügi kohustust, loobuti praktikast panna paremini töötanud majandeile mahajäänute arvel täiendavaid kohustusi.
- 1955 muudeti põllumajanduse planeerimise aluseid – majandeile kõrgemalt piasiasjadeni etteantu asemel anti üldisemad riiklikud kohustused – kuidas neid täita, oli juba kolhoosi asi. Kolhooside majanduslik tegevusruum laienes, kolhoosnike sissetulek ja materiaalne huvitatus kasvas.
- Riiklikke kokkuostuhindu tõsteti -1950ndate lõpust kujunes põllumajandussaaduste ja tööstustoodangu hindade suhe põllumehele suhteliselt soodsaks, hiljem muudeti seda jälle põllumajanduse kahjuks.

- * 1958 kaotati MTJ-d, tehnika müüdi järelmaksuga majanditele
- * MTJ > RTJ > 1961 EPT
- * põllumajanduse elektrifitseerimine - 1965.a-ks olid riikliku elektrienergiasüsteemiga ühendatud kõik majandid

Soodustused kolhoosnikele

- 1953. a-st alandati ja 1957.a kaotati kolhoosnike individuaalmajapidamistele pandud põllumajandussaaduste riigile müügikohustused
- 1958 algas kolhoosides üleminek rahapalgale – 1964 tegid seda kõik
- 1964 said kolhoosnikud õiguse riiklikule pensionile
- 1966 viidi kõigis kolhoosides sisse sovhoosidega võrdsustatud tagatud töötasumäärad

Positiivsete sammude põimumine voluntaristlike plaanidega saavutada kohe ja palju:

- võimude survele pidid ka Eestis ühismajandid üleliidulise kampaania korras sisse viima uuendusi, millest mitmed ei arvestanud üldse kohalike tingimuste ja eripäradega (kartuli ruutpesitsi mahapanek, maisikampaania jms)

Tulemused

- Kõigi nende muutuste mõjul hakkasid ENSV kolhoosid 1950. aastate lõpul otsesest viletsusest välja rabelema.
- 1960ndatel saavutas põllumajandustoodang Eestis sõjajaeelse taseme, ehkki see toimus eeskätt majanduse ekstensiivse arendamise arvel
- 1956-1965 suurenes põllumajandussaaduste kogutoodang Eestis 2,2 kordseks, sh taimekasvatuses 2,0 ja loomakasvatuses 2,4 kordseks.
- 1960ndate keskpaigast hakkas Eesti koos Läti ja Leeduga kujunema NL-i (põllu)majanduslikuks eksperimentaallaboriks. Tööviljakuselt oldi riigis esirinnas.

1965-1988

Suurmajandite ja suurtootmise aeg

196ndate keskpaigast alates,
eriti aga 1970.-1980.aastail
arenes Eesti põllumajandustootmine
kiiremas tempos tänu:

- majandite iseseisvuse
suurenemisele ja
- üleliidulises tööjaotuses peitunud
võimaluste oskuslikule
ärakasutamisele

- 1965. aastast kehtestati majandeile uus planeerimis- ja põllumajandussaaduste varumise kord.

Riiklikud varumisplaanid kinnitati pikema aja peale koos põhjendatuma hinnapoliitika ja varumishindadega, mis tagasid rentaabli tootmise ja lõid majanditele võimaluse viia tootmine ratsionaalsemale alusele

Muid meetmeid

- Suurenesid energeetilised võimsused
- Majandite arengut soodustasid mitmed majanditevahelised org-nid (KEK, MEK)
- Uued suunad töö organiseerimisel (dispetšerteenistus, rajati rohkesti abiettevõtteid)
- Kontsentreerus ka köögivilja- ja puuviljakasvatus

Eesti majandid olid nagu katselaborid, kus kerkis uusi seisukohti ja katsetati uusi ideid.

Esimesena Nõukogude Liidus viidi Eestis 1967. aastal kõik sovhoosid ja 1969. aastal õppe- ja katsemajandid üle täielikule isemajandamisele, tänu millele tõusis tootmise kasumlikkus tunduvalt, nii et kõik Eesti sovhoosid töötasid kasumiga.

Määravat osa põllumajanduslikus edenemises etendas noor haritud agronoomide, zootehnikute-veterinaaride, mehhanisaatorite ja ökonomistide tulek majanditesse, kelle kaudu jõudis praktikasse põllumajandusteadlaste poolt väljatöötatud ja koolides omandatud teadmised.

Tänu neile kulges peatselt ja enamjaolt valutult põlvkondade vahetus ka majandite juhtkonnas - esimeeste-direktorite ja peaspetsialistide kutseline ettevalmistus jõudis uuele tasemele.

Eriskialgu põhitähelepanu teraviljakasvatusele

- Paranes põllutehnika ja keemiliste väetiste tootmine ja nende kasutamine
- Tunduvalt suurendati põllumajandusele eraldatavat raha suurteks töödeks, sh maaparanduseks –1965. a-st võttis riik kõik maaparanduskulud enda kanda – 1980.ndate alguseks oli kuivendatud üle miljoni ha maid
- Samas oli 1950-86 kasutusest välja langenud u 650 000 ha p/m-likku maad
- Haritava maa pind siiski ei vähenenud – püsis enam-vähem samal tasemel EW-ga võrreldes

- **Maaviljeluses** oli külvipind kõige suurem olnud 1940. aastal, hõlmates ligi 920 000 hektarit.
- Järgnevatel aastakümnetel see vähenes, kuid hakkas 1960. aastatest taas kasvama ja saavutas 1970. aastate algul sõjaeelse taseme ning jõudis 1980. aastaks 957 000 hektarini.

Vaatamata teraviljakasvatuse edusammudele jäi Eesti teraviljabilanss negatiivseks

- Kui 1930. aastate lõpus moodustas oma kogusaak vajalikest teraviljavarudest u 97%, siis 1970. aastal vaid 56% ja 1980. aastal 53%.
- Maaviljeluse kogusaagi tunduvalt kasvult 1960-70. aastail hoolimata ei suudetud täielikult rahuldada ka Eesti loomakasvatuse kasvavat söödanõudlust.
- 1970. aastail suudeti varuda loomadele vajalikust söödast ligikaudu 80%, sealhulgas talvesöötadest 70%. Seetõttu suurenes pidevalt ostujõusööda kogus, loos sellega sõltuvus üleliidulistest söodatarnijatest

Loomakasvatuse arengu kiirendamine

- 1960ndate keskpaigast alustati majandite spetsialiseerumist mingis kindlas valdkonnas (linnu-, sea- või loomakasvatus)
- 1968 algas üleliiduline põllumajanduse industrialiseerimise kampaania, mis tõi Eestis kaasa kõrgelt mehhaniseeritud suurte piimafarmide, sea- ja linnuvabrikute ehitamise.
- Püstitati suuremaid loomakasvatuskomplekse

- Piima kogutoodang suurenes Eestis sõjajärgsel perioodil 2,4 korda, sh majandites 4,4 korda, mis tulenes põhiliselt lehmade piimaanni kahekordsest kasvust.
- 1986-1987 oli majandite keskmine piimatoodang Eestis üle 4000 kg lehma kohta, kuna Leedus jäi see u 3600 ja Lätis 3500, Valgevenes vaid 2800-2900 kg ringi.

Järk-järgult ühinedes ja ümberstruktureerides saavutasid ühismajandid 1980. aastateks oma enam-vähem lõpliku ilme.

- 1985. aasta lõpuks oli Eestis 152 sovhoosi, 142 põllumajandus- ja 8 kalurikolhoosi, 37 majandite vahelist organisatsiooni ja muud riiklikku põllumajandusettevõtet.
- Majandite keskmine suurus oli 8368 ha, sellest põldu 3105 ha. Ühes majandis oli keskmiselt 63 traktorit, 11 teraviljakombaini, 2472 veist ja 3476 siga.
- Enamik majanditest oli spetsialiseerunud piima ja liha tootmisele, selle kõrval kasvatati ka teravilja ja kartulit. Linnalähedastes majandites edenes aiandus- ja köögiviljakasvatus.
- **Loomakasvatus**, milles domineeris veisekasvatus, andis majanditele põhilise osa (u 70-90%) rahalistest sissetulekutest.

„Tülikas“ individuaaltootmine

- Madalale tööviljakusele ja suurele ressursikulule vaatamata oli isiklike abimajapidamiste toodang ühiskonnale ääretult tähtis, sest ligikaudu viiendik riigile müüdnud lihast ja piimast pärines neist majapidamistest, rääkimata sellest osast, mis kulus oma pere tarbeks.
- 1983 toodeti isiklikes majapidamistes üle 3 % teraviljast, 31 % kartulist, ligi 45% köögiviljast, 88% puuviljadest ja marjadest, 18% piimast ja lihast ning 23 % munadest.
- Majandijuhid suhtusid sellesse kahe ti – üheltpoolt toetati (selles toodetu läks majandi arvele, ...)
  - teiselt poolt piirati (tõmbas inimesi ühistöölt ära, vargused ja haltuuratöö)

Tootmise koondamine ja ATK-d

- 1975 Viljandi ja 1979 Pärnu rajoonis moodustatud eksperimentaalse iseseisva ja -majandava agrotööstuskoondis (ATK) loomisega, mis hõlmas kõiki rajooni majandeid, põllumajandust teenindavaid ja põllumajandussaadusi töötlevaid ettevõtteid, algas kogu Eesti põllumajanduse juhtimise ümberkorraldamine.
- Agrotööstuskoondiste loomisega katsuti koondada ühtse territoriaalse juhtimise alla põllumajanduslik tootmine, saaduste ümbertöötlemine ja põllumajanduse teenindamisega seotud ettevõtted.
- 1981. aastal moodustati ATK-d teisteski rajoonides ning 1983. aastal asutati põllumajandusministeeriumi baasil Eesti NSV Agrotööstuskoondis ja 1985. aasta lõpus omakorda selle baasil veelgi ulatuslikum Eesti NSV Riiklik Agrotööstuskomitee (RATK)

- Agrotööstuskomitee ajal saavutas nõukogulik põllumajandustootmine kõige kõrgema taseme, kuid paradoksaalselt olid poeletid sageli tühjad, eriti lihatoodetest, milles alusetult süüdistati põllumehi ja ATK. Eriti raske olukord oli 1989-1990.
- Kui M.Gorbatšov käis 1987.aastal Eestis, siis pakkus Eesti juhtkond pakkus välja variandi, et ollakse nõus liidufondi rohkem andma, kui see kompenseeritakse täiendava jõusöödaga. Liidufondi suurendati, aga jõusööta ei antud. Eesti elavat teistega võrreldes niigi hästi, oli peamehe lühike vastus.
- Sundandami pidev tõstmine Eestile muutus lõpuks üle jõu käivaks, mis põhjustas rahva üldise rahulolematuse, saigi peamiseks põhjuseks, mis viis 1990. aasta algul ka liig suureks ja tsentraliseerituks paisunud RATK kaotamisele ja Põllumajandusministeeriumi taastamisele.

Sotsialistliku suurtootmise kriis

- 3 olulist tegurit: ressursside raiskamine (eriti kaitsetööstuse heaks), nende juurdekasvu lakkamine ning teaduse ja tehnoloogia mahajäämus põhjustasid 1980. aastatel NSV Liidus majandusliku seisaku.
- 1961-1975 oli majanduse juurdekasv toimunud loodusressursside mõttetu raiskamise hinnaga ja nafta- ja maagaasi müügist laekunud tulu arvel. Kui aga nafta hind maailmaturul langes üle kolme korra, tekkis suur valuutadefitsiit ja investeeringud kõigisse majandusharudesse, sealhulga põllumajandusse langesid järsult.
- 1970. aastate teisel poolel lakkas ressursside iga-aastane juurdekasv. Samuti ei toimunud 1980. aastatel põllumajanduse tehnoloogias märkimisväärset kvalitatiivset arengut. Plaanimajandus osutus piduriks ja totalitaarne süsteem ei suutnud sammu pidada alates 1960. aastaist lääneriikides alanud teaduslik-tehnilise revolutsiooniga.

Majandusummik

- 1980. aastail sai NSV Liidu majanduses valitsev seisak ja osaline tagasimineks silmnähtavaks ka riigi juhtidele.
- Majandusummiku üheks ilminguks oli varimajanduse muutumine püsivaks nähtuseks.
- Eesti põllumajanduses vähenesid 1981-1985 investeeringud põllumajandusse kõrgperioodiga võrreldes kaks korda.

Toitlusküsimus

- 1980ndatel suurenes juba eelmisel aastakümnel tunda andud toiduainete nappus nii riigis kui ka Eestis veelgi.
- 1982. aastal kuulutati riigis välja toitlusprogramm, mis tähendas Eestile juba niigi forsseeritud tootmise üleforsseerimist ja müügikohustuste suurendamist.
- ENSV põllumajandus, mis NL äärmiselt madala tootlikkusega põllumajanduse taustal paistis silma suhtelise efektiivsusega, orienteeriti üha rohkem Moskva ja Leningradi varustamisele. Seejuures toetus ENSV põllumajandus üha suuremal määral sisseveetavale jõusöödale (1988. ja 1989. a veeti sisse juba 1,3 miljonit tonni söödateravilja).
- Kui järsult vähenes söödateravilja sissevedu - 1990. ja 1991. aastal vastavalt 747 000 ja 300 000 tonni, siis lõi see senisel põllumajandusel jalad alt.

- Vaatamata ENSV põllumajanduse suurenevale toodangule 1980. aastail muutusid liha- ja piimatooted aina defitsiitsemaks, kuni jõuti olukorrani, kus Eestis kasvatatud sigadest jäid eestlastele peamiselt subproduktid, läga ja seakisa ning rändpunalipud.
- 1. veebruarist 1990 tuli ENSV-s kasutusele võtta ostukaardid

1980ndate lõpp-1990ndate algus:
üleminek sotsialistlikult
põllumajanduslt turumajanduslikule
ehk nõukoguliku suurmajandite
agoonia,
talude taastamise eufooria

Alternatiivide otsingud

- Kuna 1980.aastate keskpaigaks polnud partei ja valitsuse käskudest ja korraldustest hoolimata olukord elanikkonna toiduainetega varustamisel paremaks muutunud, oldi sunnitud astuma samme turumajanduse suunas ja inimeste initsiatiivi ärakasutamiseks.
- Hakati lubama pere- ja brigaaditöövõttu, väikekooperatiive, perefarme jne. Juba 1982. aastast oli hakatud propageerima isemajandavaid kompleksbrigaade ja lepingulist majandisest töövõttu, kuna senine süsteem tugines üha enam logisevale käsudistsipliinile ja vähem materiaalsele huvile.

IME ja talud tagasi!

- Sept. 1987 IME - eralduda üleliidulisest majanduskompleksist ja viia Eesti üle täielikule territoriaalsele isemajandamisele. See tähendas majanduse allutamist täielikult kohalikule juhtimisele, üleminekut omaette eelarvele ja turusuhetele ning oma raha kehtestamist.
- Märtsis 1988 seadustati valitsuse määrustega põllumajanduslike individuaalmajapidamiste (talude) rajamine vastavalt kohapealsetele võimalustele
- 1989. a lõpuks oli talusid juba tuhande ringis ja loodud oli ka Eestimaa Talupidajate Keskliit.

- Detsembris 1989 võeti ülemnõukogu poolt vastu ka taluseadus.
- Mais 1990 alustas viimane, märtsis 1990 juba demokraatlikumal alusel valitud Eesti NSV ülemnõukogu põllumajandusreformi seaduse eelnõu koostamist, mille projekt valmis märtsis 1991, kuid seaduse vastuvõtmiseni kulus veel aasta.
- Paralleelselt sellega toimus omandireformi aluste ja maareformi seaduste ettevalmistamine, mis võeti Ülemnõukogu poolt vastu vastavalt juunis ja oktoobris 1991.

Sisuliselt oligi
ajajärk 1988-1992
üleminekuperiood
sotsialistlikult
põllumajanduselt
turumajanduslikule